

HIDVÉGHI BALÁZS*

GEOPOLITIKAI VÁLTOZÁSOK A BALKÁNON

GEOPOLITICAL CHANGES IN THE BALKANS

ABSTRACT

The dissolution of Yugoslavia began as a civil war and it developed into a bloody and ruthless real war. Although the weak internal cohesion of the multi-ethnic state created after the First World War was somewhat strengthened by the firm hand of President Tito following its recreation in 1945, even his efforts failed to produce a common southern Slav national community. The very essence of the *raison d'être* of Yugoslavia disappeared with his death and the end of the Cold War, and the process of dissolution almost immediately began. The fact that it developed into a several year-long military conflict was the result of numerous reasons. Primarily it had a lot to do with the high number of ethnically mixed territories, and the radically different levels of development and different interests of the various member states within the Federation. The international and European community partly had no interest, partly had no means to hinder the escalation of the crisis. The dissolution of Yugoslavia illustrated in little the global political situation of the 1990s: a new geopolitical reality in which in the aftermath of the breakup of the Soviet Union, Russia was too weak to enforce its own political interests, the European Union continued to remain weak and divided in strategic questions, and this left the United States unhindered to act according to its own decisions and interest as the *de facto* only great power in the world.

1. Bevezetés

Mottó: „*[Jugoszlávia csődje] megmutatta Európa másik arcát, azt, amelyről az európaiak szerették volna azt hinni, hogy végleg eltűnt.*”

George Friedman¹

Jugoszlávia felbomlása polgárháborúból vált véres és kegyetlen valódi háborúvá.² Az első világháború után létrehozott soknemzetiségű állam gyenge belső kohézióját³ az 1945 utáni újjáalakítást követően Tito elnök kemény kézzel megerősítette ugyan, azonban neki sem sikerült valódi délszláv nemzeti közösséget létrehoznia.⁴ Halála és a hidegháború vége megszüntette az állam *raison d'être*-jét, és a szétválási folyamat szinte azonnal megindult. Az, hogy ez évekig tartó katonai konfliktusba torkollott több okra vezethető vissza, amelyben kiemelt fontosságú volt a vegyes etnikumú területek nagy száma, az egyes tagállamok radikálisan eltérő fejlettségi szintje és érdekei. Az európai és a nemzetközi közösségnek részben nem állt érdekében, részben nem állt módjában megakadályozni a konfliktus eldurvulását. Jugoszlávia felbomlása kicsiben megmutatta a 90-es éveket meghatározó világpolitikai helyzetet is: egy geopolitikailag új szituációt, amelyben a megszűnt Szovjetunió után Oroszország gyenge volt politikai súlyának érvényre juttatására, az Európai Unió stratégiai kérdésekben továbbra is gyenge és megosztott maradt, és így az USA –gyakorlatilag egyetlen igazi nagyhatalomként – saját döntései és érdekei szerint léphetett fel.

* Hidvéghi Balázs PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, elnöki tanácsadó, Magyar Nemzeti Bank.

2. A „Versailles-i tákalmány”⁵

Jugoszlávia létrejötte szorosan összefüggött az I. világháborút követő hatalmi átrendezéssel, amely Közép-Európában felszámolta az Osztrák–Magyar Monarchiát és helyette sok gyenge, egymással ellenséges viszonyban lévő kisállamot hozott létre.⁶ A Balkánon élő szláv nemzetiségek egy államba szervezése egy közös királyság keretében valósult meg, azonban a belső feszültségek a kezdetektől megoldatlanok maradtak. Nemcsak a különböző vallási orientációk, a vegyesen lakott területek feletti ellenőrzés igénye mérges-ték kezdettől fogva Jugoszláviát, hanem az új államalakulaton belüli egyensúlytalanságok is. Ez elsősorban a szerbség dominanciára való törekvéseit jelentette, amely végigkísérte az államalakulat teljes történetét egészen a felbomlásig, sőt magában a háború kitérésében is meghatározó szerepet játszott.⁷

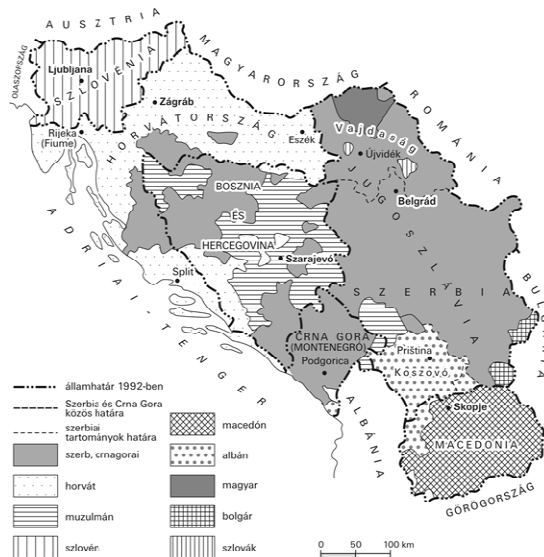
A második világháborút követően a kialakult bipoláris világrendben a Tito által megvalósított különutas politika egyfajta különleges státuszt biztosított Jugoszláviának. Jól példázza ezt a világpolitikai jelentőséggel is bíró, Belgrádban 1961-ben alapított „el-nem-kötelezettek” mozgalma, amely olyan fontos államokat tett Tito szövetségésévé, mint a Naszzer vezette Egyiptom vagy Nehru Indiája.

A Szovjetuniótól független külpolitika mindenképpen értékessé tette a kommunista országot a Nyugat számára, Tito érdemeit és súlyát már életében is elismerték. Beszédés tény, hogy temetésén, 1980-ban, 127 ország 209 delegációja, négy király, 31 államelnök, 22 miniszterelnök és 47 külügyminiszter vett részt.⁸

Jugoszlávia gazdasága nyitottabb volt, mint a Varsói Szerződés tagállamaié, és mindez az 1960-as és 70-es években relatív jólétet és stabilitást hozott létre. A sebezhetőség azonban megmaradt: a 70-es évtized végére Jugoszláviát sem kerülte el a gyengülő gazdasági teljesítmény és a fokozódó eladósodás.⁹ Tito halálát követően szinte azonnal meggyengült a központi hatalom és ezzel párhuzamosan megerősödtek a széttartó és Jugoszláviát végső soron szétfeszítő ellentétek, előtérbe került a nemzeti önérdékek nyílt érvényesítése.¹⁰

1. térkép. Etnikai többségek Jugoszláviában a felbomlás előtt (Kocsis Károly 1993)

Map 1: Ethnic majorities in Yugoslavia before the war

Forrás: Probáld Ferenc, et al. (2014): Európa regionális földrajza 2. Társadalomföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest.

3. Az időzített bomba: Koszovó

A szerb nemzeti hagyomány szempontjából kiemelkedő jelentőségű Rigómező ugyan már évtizedek óta albán többségű terület volt, mégis – és nagy részben pont ezért – kiindulópontja majd közel két évtizeddel később záróakkordja lett Jugoszlávia szétesésének, egyben a délszláv térség uralására irányuló szerb politika végső kudarcának.¹¹ Jugoszláviában az 1974-es alkotmánymódosítás után a korábban önálló jogosítványokkal nem rendelkező terület erős helyi autonómiát kapott, hasonlóan a Vajdasághoz. Ebben azonban nem szerepelt a szövetségi országból való kiválás lehetősége (az csak a tagköztársaságokat illette meg). Koszovó gazdaságilag az ország legelmaradottabb és legszegényebb vidéke maradt, így állandó támogatásra szorult szövetségi szintről.¹² Ez valójában azt jelentette, hogy a gazdagabb szlovén és horvát tagköztársaságok finanszírozták a számukra igazi jelentőséggel nem bíró országrészt.¹³

1981 márciusában csaknem két hónapon át tartó albán tüntetések robbantak ki Koszovóban, tagköztársasági státust követelve a zömmel albánok által lakott szerbiai autonóm tartománynak. A tüntetések elfojtása után ugyan lassan és bizonytalanul megindult a normalizálódás, de az 1980-as évek közepén újra felizzottak az indulatok. Ennek ezúttal a tartományban élő szerbek és montenegróiak elégedetlensége volt a legfőbb oka. Ők ugyanis az albán többséggel szemben érezték magukat hátrányos helyzetben...”

Szlobodan Milosevics hatalomra kerülése (1986) kiemelt szempontként kezelte a tartományban élő szerbek jogainak védelmét, és az albán (és vajdasági) autonómia felszámolását. Koszovó fontos és szimbolikus eszköz is volt Milosevics kezében a nacionalista politika megalapozásához: 1989-ben a rigómezei csata 600. évfordulóján itt mondta el hírhedt beszédét, amelyet sok elemző az elkövetkező délszláv háború nyitóakkordjaként értékel.¹⁴

4. Szakadék a képesség és az elvárások között:¹⁵ az Európai Unió

1992 a Maastricht-i szerződés éve, hivatalosan innentől kezdve beszélhetünk Európai Unióról. A „unió” kifejezés az addigi „közösség” helyett egyértelmű utalás az alapszerződésben is szereplő és sokszor felemlített „even closer union” az egyre szorosabb unió fogalmára. Egyben a föderális európai víziót képviselők egyértelmű sikere volt a szerződés tető alá hozása. Ezt az időszakot az egyesült Európa eszmélje felé mélyen elkötelezett politikusok fémjelzték, mint például Jacques Delors, François Mitterrand vagy Helmut Kohl. Érdemes emlékeztetni rá, hogy a kilencvenes évek első fele nem csak az új szintre lépő európai integráció miatt volt meglehetősen megerthelt korszak a nyugat-európai vezetőknek, hanem több, ezzel párhuzamosan zajló, nagy horderejű fejlemény okán is. Hiszen néhány év alatt hatalmasat fordult a világ: a bipoláris világrend megszűnt, Kelet-Közép-Európa felszabadult a szovjet dominancia alól, Németország újraegyesült, felbomlott a Szovjetunió, egy sor új, független állam jött létre, az USA egy gyors és sikeres háborút vívott az Perzsa-öbölben. Közép-Európa államai pedig egyértelmű jelzést küldtek az Európai Közösség felé mielőbbi csatlakozási szándékuk kifejezésére.

Jugoszlávia felbomlása tehát egy meglehetősen sűrű időszakra esett, ahol az európai vezetők számára, bár fontos probléma volt, mégsem kapott akkora figyelmet a terebélyesedő konfliktus, mint kaphatott volna egy nyugalmasabb időben. Azonban nem csak és talán nem is elsősorban a figyelem intenzitásának hiánya akadályozta meg az „újdonsült” Európai Uniót, hogy határozottabb lépéseket tegyen a háború megakadályozására, hanem sokkal inkább valós politikai és katonai képességei és az irányába megfogalmazódó elvárások közti egyre mélyülő szakadék. Ez a jelenség talán minden korábnál nyilvánvalóbbá vált abban a benutságban, ahogy a délszláv válsággal kapcsolatban az EU megnyilvánult. Az

éppen radikálisan átalakuló világrendben az EU több meghatározó tagállama szinte mániákusan félt bármiféle határmódosítás precedensétől, és az utolsó pillanatig Jugoszlávia fenntartása mellett érvelt. Ebben egyébként hasonló vonalat követett az USA is. Ezzel sokáig indirekten Milosevicset erősítették a többi, inkább Nyugat-barát és Nyugat felé orientálódó tagköztársaság és politikai vezető helyett. Ez gyakorlatilag a fegyveres összecsapások ki-robbanásáig így volt, akkor azonban változott a helyzet. A közös álláspont kialakítását nem könnyítette meg, hogy elsősorban a konfliktus elején Nyugat-Európa meghatározó hatalmai esetében visszaköszöttek a korábbi világháborúk szövetségesi reflexei: Anglia és Franciaország inkább pro-szerb, Németország pro-horvát álláspontot foglalt el.

A függetlenedő Szlovénia és Horvátország¹⁶ elismerésében is központi szerepet játszott Németország határozott nyomása. Miután világossá vált, hogy nem lehet elkerülni a nyílt konfrontációt, az Európai Közösség kezdeményezésére jugoszláv békekonferenciát hívtak össze Hágában 1991 szeptemberében. Az események azonban már túlhaladtak a diplomácia keretein: Szlovénia és Horvátország már júniusban kinyilvánította függetlenségét, Macedóniában a konferencia napjaiban tartottak népszavazást, ahol 71% támogatta a tagköztársaság elszakadását Jugoszláviától. Hasonló folyamat zajlott Koszovóban is, a jugoszláv hadsereg pedig katonai lépésekkel vonta ellenőrzése alá a szerbek által lakott területeket.

Az Európai Unió szerepe az egész délszláv háború folyamán döntően az egymást követő és sorra kudarcba fulladó béketárgyalások, az újabb és újabb rendezési tervek kidolgozásában merült ki. Katonailag az EU nem rendelkezett ütőképes, közös haderővel, és ennek előfeltétele, a közös politikai akarat (és intézményrendszer) sem létezett. A krízis elején Mitterand francia elnök volt az, aki felismerte, hogy Európa előtt komoly politikai lehetőséget is jelent a kibontakozó katonai konfliktus: esélyt arra, hogy mintegy „előremenekülve” felgyorsítsák a politikai és katonai integrációt és egyben megerősítsék az EU világpolitikai súlyát. Ezt a stratégiai célt az egy évvel korábban lezajlott német újraegyesülés csak megerősítette a franciák számára, akik joggal érezték úgy, hogy a francia dominanciájú európai integráció időszakát véget ért a megerősödött Németország árnyékában.¹⁷ A francia javaslatot elvileg ugyan támogatta néhány tagállam, azonban mások, elsősorban Nagy-Britannia, határozottan elleneztek egy saját, európai katonai fellépést a NATO keretein kívül. „A katonai beavatkozás nem túl erős lábakon álló francia ötletét formálisan végül Nagy-Britannia vétőzta meg, az egyetlen olyan európai hatalom, amely valóban rendelkezett az ilyen akcióhoz szükséges katonai képességekkel. (...) London gyanakvóan elutasított minden, az Egyesült Államok nélküli önálló európai kezdeményezést.”¹⁸ Az európai katonai fellépés végül nem valósult meg, és erre békefenntartói szerepben egyébként is csak a konfliktus legelején állt volna nyitva egy rövid időszak.

5. Polgárháborúból háború, majd intervenció

A jugoszláv háború legkegyetlenebb hadszíntere kétségkívül Bosznia-Hercegovina volt. Itt nem csak az korábbi önálló államiság hiánya gyengítette a függetlenedést, de ez volt az az etnikailag leginkább kevert része az országnak, amelyre gyakorlatilag mind a horvátok, mind a szerbek, mint saját jussukra gondoltak. Horvátország krajainai és szlavóniai, majd dalmát területeinek szerb elfoglalása után a harcok leginkább Boszniában folytak a következő 3-4 évben. A háború éveit folyamatosan növelte a NATO szerepvállalása először politikai, majd egyre inkább katonai téren is. 1992 novemberében indult el az Operation Maritime Guard, a tengeri hajók ellenőrzése és megállítása a fegyverszállítások megakadályozására. Ezt követte 1993 tavaszán a repülési tilalmi zónák bevezetése, majd az UNPROFOR légi támogatása a terepen. Egy évvel később a NATO négy szerb vadászgépet lőtt ki a boszniai Banja Luka felett. Nem

sokkal ezután, 1994 áprilisában Gorazde szerb támadásakor az ENSZ kérésére a NATO gépek már közvetlenül a szerb állásokat bombázták.

Az elhúzódó véres háború borzalmait, amelyek a televíziós tudósítások jóvoltából a világ közvéleménye számára sem maradtak rejtve, egyre inkább a katonai intervenció felé hangolták a NATO-t és a tágabb nemzetközi közvéleményt. Egyfajta lélektani határ volt ebben a folyamatban az 1995 júliusában végrehajtott srebrenicai vérengzés, ahol bosnyák férfiak és fiúk ezreit gyilkolták halomra hidegvérrel a szerb támadók. 1995 augusztusában a NATO háromhetes intenzív bombázásba kezdett a szerbek ellen, és ezzel hamarosan megtörte az ellenállást. Szintén ekkor, három nap alatt foglalta vissza Horvátország a krajainai területeket a Vihar hadművelet keretében. A NATO bombázást követően került sor a jugoszláv háborút lezáró békekötésre 1995 novemberében, egy amerikai katonai támaszponton, Daytonban.

Dayton után 1995 decemberében indult el a NATO történetének valaha volt legnagyobb katonai akciója, az „Operation Joint Endeavour” elnevezésű közös katonai és közigazgatási intervenció Bosznia-Hercegovinában. Az akció megkapta a nemzetközi legitimitációt is: az ENSZ alapokmányának VII. fejezete beszél a béke kikényszerítéséről (peace enforcement), a NATO akció ez alapján valósult meg. A boszniai rendezés két mesterséges entitást hozott létre a bosnyák-horvát föderációt és a boszniai szerb köztársaságot, és ezeket egy államba kényszerítette. Mivel az ellenségeskedés nem tűnt el a katonai harc végeztével, gyakorlatilag egy nemzetközi protektorátust hoztak létre, amely csak külső kontroll alatt tud létezni. Bár a kezdetben 60.000 fős IFOR haderő folyamatosan csökkent a következő években, még 20 évvel a Dayton-i megállapodás után is egy „nemzetközi főképviselő” gyakorol vétőjogot és alkot rendeleket Bosznia-Hercegovinában.

6. Pax Americana

A délszláv háborút lezáró rendezés mögött egyértelműen az USA politikai akarata állt, még akkor is, ha a katonai intervencióra a NATO keretein belül került sor ENSZ határozatok alapján. Ez a nemzetközi „pecsét” és jóváhagyás politikailag volt elsősorban szükséges. Az USA a háború kitörését megelőzően az utolsó pillanatig Jugoszlávia fenntartása mellett volt. James Baker külügyminiszter még 1991 júniusában is ilyen értelemben nyilatkozott. Igaz, egyben hangsúlyozta a nemzeti önrendelkezés fontosságát is, ezzel pedig óhatatlanul a bosnyákok, majd a koszovói albánok szövetségesévé is vált. Azt, hogy Jugoszlávia fenntarthatatlanná vált, mint szövetségi állam, és nagy eséllyel háború keretében esik majd szét meglepő pontossággal prognosztizálta egy 1990 októberi hírszerzési előrejelzés, amely úgy fogalmazott, hogy az ország egy éven belül megszűnik szövetségi államként működni, majd szétesik és „makacs és keserű” erőszak keretében hullik darabjaira.¹⁹ Az amerikai politika mégsem választotta az azonnali beavatkozást, igaz ez az egyre bonyolódó katonai helyzetben nem is lett volna könnyen lehetséges. Az amerikaiak azonban abban sem voltak érdekeltek, hogy Nyugat-Európa nélkülük tegyen szert túlságosan is erős befolyásra a rendezésben.²⁰

Ugyanakkor az sem állt érdekükben, hogy precedens alakuljon ki a határok és etnikai arányok radikális megváltoztatására erőszakos úton. 1993–94-re azonban egyre valószínűbbnek tűnt egy szerb győzelem, illetve Bosznia-Hercegovina felosztása Szerbia és Horvátország között. Ráadásul az elhúzódó háború a közvéleményt is egyre jobban foglalkoztatta. Az 1992-ben hivatalba lépett Clinton elnök már jóval inkább hajlott a beavatkozásra nemzetközi konfliktusokban, mint elődje. Mindezen okok együttesen vezettek végül a katonai intervencióhoz. A Dayton-i megállapodás és a boszniai rendezés ismételtén aláhúzta, hogy biztonságpolitikában a NATO-n keresztül Amerika viszi a prímet, az egységesülő Európa pedig maximum asszisztálhat a Washington által megszabott politikához és döntésekhez.

7. Oroszország

A jugoszláv háború kitörésével gyakorlatilag egyidejűleg szűnt meg formálisan is a Szovjetunió. Ebben a helyzetben teljesen érthető volt, hogy a kialakuló jugoszláv válsággal kapcsolatban az új orosz vezetésnek nem volt sokkal többre kapacitása, mint a békés és tárgyalásos rendezés preferálása diplomáciai síkon. A hagyományosan szoros orosz-szerb viszony ellenére sem volt semmilyen realitása annak, hogy Oroszország ennél aktívabb szerepet vállaljon a konfliktus megoldásában. A kilencvenes évtized elején lényeges szempont volt még a két szövetségi állam felbomlási folyamatában megfigyelhető alapvető különbség is: míg a Jugoszláviában domináns Szerbia nyíltan törekedett arra, hogy először megakadályozza, majd késleltesse a felbomlást, majd amikor az elkerülhetlenné vált, a katonai agresszió eszközehez nyúlt, addig Oroszország pont ezzel ellentétes hozzáállást tanúsított, és a kialakuló új, független államokkal kifejezetten partneri és barátságos viszonyt épített ki. Mindez elsősorban a Borisz Jelcin által képviselt új, orosz politikát jellemezte. Ahogy Juhász József és mások megállapítják: „Ezzel el is érkeztünk a szovjet és a jugoszláv felbomlási folyamat közti különbségek egyik legfontosabb eleméhez, ahhoz tudniillik, hogy – a szerb magatartással ellentétben – a jelicini Oroszország nem akart a széteső szövetségi rendszer helyébe lépni.”²¹

Mindez meghatározta azt is, hogy Oroszország még évekig nem volt abban a helyzetben, hogy korábbi világpolitikai súlyához hasonló módon avatkozzon be a Balkánon zajló átrendeződésbe. Világosan látszik ez azokból a számokból is, amelyek a Daytoni megállapodást követő katonai és békefenntartó missziókban való részvételét jellemzi. Ugyanakkor a megváltozott helyzetben helyét kereső Oroszország számára bizonyos adottságok nem változtak. Ahogy Jean-Christophe Romer megállapítja, Oroszország számára a NATO keleti terjeszkedése, már az első, közép-európai bővítés esetében is a bekerítettségtől való hagyományos, orosz geopolitikai félelmet idézte fel.²² 1994-től kezdve egyre fontosabb szerepet játszott a NATO bővítés elleni fellépés, és fokozatosan a délszláv háború is bekerült az orosz külpolitika fókuszába. Ez elsősorban a béketervekben való diplomáciai részvételt jelentette, különösen is a Vance-Owen terv esetében, 1993-ban. Egyben azonban megfigyelhető egyfajta eltávolodás a Nyugattól: „Moszkva nem azért lett egyre kevésbé együttműködő, mert egyszerre csak ráébredt a szerbek iránti különös felelősségére. Ebben a történetben a nyugati hatalmaktól való eltávolodás legfontosabb impulzusai nem is a délszláv válság során érték Oroszországot. Az eltávolodás legsúlyosabb okai egészen máshol voltak: a balti ügyekben, a NATO-bővítésben, az orosz gazdaság elmaradt szanalásában. Ezek a sérelmek és csalódások azonban egyre-másra egészültek ki a délszláv válság rendezése során elszenvedett egyéb „méltánytalanságokkal”, amelyek egyre bizalmatlannabbá tették Moszkvát.”²³ Az orosz részvétel a boszniai és koszovói missziókban végül 2013 június-július folyamán ért véget.

8. A kör bezárul: Koszovó

Jugoszlávia szétesése és a balkáni helyzet átalakulása végül Koszovó 1999-es de facto (majd 2008-as de jure) elszakadásával ért véget.²⁴ (Ehhez képest Montenegró 2006-os függetlenedése nem volt már olyan lényeges momentum.) Ezzel került véglegesen pont a balkáni nagyszerb víziók végére. A boszniai vereség után Milosevics politikája lényegében változatlan maradt. A megalázott, vesztes Szerbia minden nemzeti frusztrációját a forrongó Koszovó ellen fordította. Bár megoszlanak a vélemények arról, hogy a Nyugat vajon nem túlozta-e el a koszovói albánok elleni szerb fellépés súlyosságát, azonban a boszniai hábo-

rú embertelenségei után a NATO tagországok nem kívántak egy újabb elhúzódó háborús konfliktust végigasszisztálni. Az intervencióra ezúttal gyorsabban került sor. 1998-ban még visszatartották a légitámadásokat, következett a kudarcba fulladt Rambouillet-i tárgyalási forduló, még egy utolsó Holbrooke utazás Belgrádba, hogy meggyőzze a „régismerős” Milosevicset, hogy térjen jobb belátásra, azonban ennek kudarca után elindult az „Operation Allied Force”, a NATO haderő 77-napos intenzív bombázása, amely Szerbia egész területére kiterjedt. A gyors beavatkozás mellett szólt az albán etnikai konfliktus regionális továbbterjedésének veszélye is Albánia és Macedónia irányába.

A két és fél hónapos bombázások eredményeképpen Szerbia megtört, kivonta katonáit a tartományból, június 12-én pedig bevonult a KFOR soknemzetiségű békefenntartó hadereje. A kezdetben 50 000 katonát számláló KFOR kötelékében voltak orosz katonai egységek is. Összesen 12 nem-NATO tag is részt vett az akcióban. Jelezve az időközben egyre feszültebbé váló Oroszország-NATO viszonyt, sor került egy kisebb incidensre is a bevonuló egységek között. A pristinai repülőtér esetében egy Boszniában állomásozó orosz egység idő előtti és nem tervezett megérkezése borzolta a kedélyeket, és a konfrontációt végül is a helyi brit parancsnok, Mike Jackson lélekjelenléte és az oroszokat bajtársiasan fogadó hozzáállása akadályozta meg. Az ügy következménye volt Wesley Clark felmentése a NATO vezérkari főnöki pozíciójából – ő volt az, aki tűzparancsot adott Jacksonnak, aki viszont megtagadta a parancs végrehajtását. A feszültség új szintjét jelezte az is, hogy csak közös magyar, bolgár és román légtérhasználati tiltás tudta megakadályozni újabb orosz csapatok berepültetését Koszovóba.

A koszovói intervenció hangsúlyozottan korlátozott maradt: csak a tartományt szabadította fel a szerb uralom alól, nem törekedett Milosevics eltávolítására Szerbia éléről. A KFOR katonák Koszovó tartomány határait nem lépték át. A terület függetlenedése egyben az első és egyetlen olyan példa a balkáni átrendeződésben, ahol nem egy korábbi tagköztársaság, hanem annak egy része vált önálló állammá. Koszovó kérdése továbbra is erősen vitatott: sok ország, illetve EU tagállam nem ismeri el, és az ENSZ-nek sem tagja. Sokan önálló államként való életképességét is megkérdőjelezik.

9. Konklúzió

1989–1991 folyamán véget ért a hidegháború és a bipoláris világrend időszaka. Néhány hónap leforgása alatt alapjaiban változott meg a korábbi évtizedeken keresztül fennálló hatalmi helyzet. Jugoszlávia felbomlása szervesen illeszkedett ebbe a folyamatba, az ország létezésének előfeltételei, illetve az azt fenntartó érdekek megszűnésével nem volt lehetséges Jugoszlávia egyben tartása. Erre akkor sem volt esély, ha a reálpolitika és a diplomácia csatornái sokáig ezt a „hivatalos verziót” erőltették, miközben a valós események már régen túlléptek ezen az állapoton. A délszláv állam egyes tagköztársaságaiban radikálisan eltérő nemzeti érdekek és politikai-kulturális orientációk fogalmazódtak meg 1990 után. A nyugatosabb és fejlettebb Szlovénia és Horvátország nem érezték indokoltnak, hogy egy országban maradjanak Szerbiával és a többi, kevésbé fejlett régióval mikor számukra reális alternatívát jelentett az európai integrációhoz való gyors csatlakozás. A Milosevics vezette Szerbia azonban minden igyekezetével egy szerb dominanciájú és a szerb etnikumot teljes egészében magában foglaló államalakulat kialakításáért küzdött. A többi etnikai csoport – bosnyákok, macedónok, koszovói albánok – szintén a függetlenedés útját választották. Mindezek alapján a fegyveres konfliktus kirobbanása elkerülhetlenné vált és csak idő kérdése volt.

A délszláv háború és Jugoszlávia felbomlása jól illusztrálta a világpolitikai helyzetet és a megváltozott geopolitikai realitásokat is. Az Egyesült Államok egyedüli nagyhatalom-

ként mindkét intervenció menetrendjét és mikéntjét is nagy részben maga határozta meg. Természetesen ehhez változó intenzitással, de igénybe vette a nemzetközi fórumokat és mindkét beavatkozás esetében nemzetközi koalíciós erőket vonultatott fel. Az Európai Unió elsősorban a diplomáciai, béke-és tűzszüneti kezdeményezések területén volt aktív, egységes politikai akarat és közös haderő híján azonban döntően alárendelt szerepet játszott, és a NATO keretein belül inkább tagállami szinten nyilvánult meg. Oroszország a kilencvenes években minden szempontból a hanyatlás jeleit mutatta, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés szétesése után saját helyzetének stabilizálása vitte el energiái nagy részét. Következésképpen a balkáni átalakulást sem tudta érdemben befolyásolni. Szerepe inkább a Nyugat egyes kezdeményezéseinek blokkolásában vagy lassításában ragadható meg. Mindkét katonai béketeremtő misszióban részt vett ugyan, azonban súlya nem volt jelentős. A délszláv háború időszakára esett a NATO keleti bővítésének első köre is – ezt pedig az orosz geopolitika egyértelműen negatív és fenyegető fejleményként értékelte. Míg az évtized elejét még jellemezte egyfajta optimista hangulat Moszkvában a Nyugattal való közeledést és partnerséget illetően, az évtized végére ezekre már csak mint illúziókra tekintettek.

JEGYZETEK

1. Friedman, George (2015): Gyulladásponatok – A kialakulóban lévő válság Európában. New Wave Media. Budapest. 173. old.
2. A második jugoszláv állam felbomlásáról alaplűnek tekintjűk Juhász József (1999): Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó. Budapest.
3. Gulyás László (2010): Regionalizáció, területi reformok és közigazgatási térfelosztás Közép-Európában. Második rész: Délszláv tanulságok. Közép-Európai Közlemények 2010/1. szám (No. 8.) 108–116. old.
4. Gulyás László (2009): Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a Titó-i Jugoszláviában. Tér és Társadalom 2009/2. szám. 155–169. old.
5. Lenin elhíresűlt kifejezése Jugoszláviára.
6. Szávai Ferenc (2004): Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei. Pannónia Könyvek. Pécs.
7. A kérdéskört részletesen tárgyalja Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
8. https://hu.wikipedia.org/wiki/Josip_Broz_Tito#Tito_temet.C3.A9se. (2016. május 1.)
9. Juhász József – Márkus László – Tálás Péter – Valki László (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Zrinyi Kiadó. Budapest. 9. old.
10. Lampe, R. (1996): Yugoslavia as History. Twice there was a country. Cambridge University Press. Cambridge.
11. Koszovó történetéről lásd Malcolm, N. (1999): Kosovo. A short history. New York University Press. New York.
12. Kitanics Máté (2011): Az albán történelem mérőöldkövei – a kezdetektől a bipoláris világ szét-hullásáig. Balkán Füzetek. PTE TTK Földrajzi Intézet. Pécs.
13. Gulyás László (2008/a): Centrifugálisból centripetális Tito kísérlete a koszovói kérdés rendezésére 1945–1980. Közép-Európai Közlemények 2008/2. szám. No. 2. 56–63. old.
14. Dukič Svavoljub (2000): A Milosevics-klán. Atheneum. Budapest.
15. Hill, Christopher (1993): The capability-expectations gap or conceptualising Europe’s international role. Journal of Common Market Studies 31 (3). 305–328. old.
16. Lőrinczné Bencze Edit (2015): Horvátország. A függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Apósztróf Kiadó. Budapest. Továbbá lásd még Goldsteint, Ivo (1999): Croatia. A History. Hurst and Company. London, illetve Sokcsevits Dénes (2011): Horvátország története a 7. századtól. Mundus Novus. Budapest.
17. Juhász József–Márkus László–Tálás Péter–Valki László (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Zrinyi Kiadó. Budapest. 64–66. old.

18. Uo. 67. old.
19. Yugoslavia will cease to function as a federal state within a year, and will probably dissolve within two. Economic reform will not stave off the breakup. [...] A full-scale interrepublic war is unlikely, but serious intercommunal conflict will accompany the breakup and will continue afterward. The violence will be intractable and bitter. There is little the United States and its European allies can do to preserve Yugoslav unity. 1990. október 18. National Intelligence Estimate (NIE) 15–90. Forrás: <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/breakup-yugoslavia> (2016. május 1.)
20. Juhász Márkus–Tálas Péter–Valki László (2003) 66.old.
21. Uo. 54.old.
22. Romer, Jean-Christophe (1999): Géopolitique de la Russie. Economica. Paris. 96.old.
23. Juhász et al (2003) 135.old.
24. Gulyás László (2008/b): Nyolc év Koszovó történetéből (1999. június 10.–2007. december 10.) Mediterrán és Balkán Fórum. 2008 október. II. évfolyam 3. szám 8–17. old. Továbbá lásd még Juhász József–Magyar István–Tálas Péter–Valki László (2000): Koszovó. Osiris Kiadó. Budapest.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Friedman, George (2015): Gyulladásponatok – A kialakulóban lévő válság Európában. New Wave Media. Budapest.
- Dukič Svavoljub (2000): A Milosevics-klán. Atheneum. Budapest.
- Goldsteint, Ivo (1999): Croatia. A History. Hurst and Company. London.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Gulyás László (2008/a): Centrifugálisból centripetális Tito kísérlete a koszovói kérdés rendezésére 1945–1980. Közép-Európai Közlemények 2008/2. szám. No. 2. 56–63. old.
- Gulyás László (2008/b): Nyolc év Koszovó történetéből (1999. június 10.–2007. december 10.) Mediterrán és Balkán Fórum. 2008 október. II. évfolyam 3. szám 8–17. old.
- Gulyás László (2009): Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a Titó-i Jugoszláviában. Tér és Társadalom 2009/2. szám. 155–169. old.
- Gulyás László (2010): Regionalizáció, területi reformok és közigazgatási térfelosztás Közép-Európában. Második rész: Délszláv tanulságok. Közép-Európai Közlemények 2010/1. szám (No. 8.) 108–116. old.
- Juhász József (1999): Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó. Budapest.
- Juhász József–Magyar István–Tálas Péter–Valki László (2000): Koszovó. Osiris Kiadó. Budapest.
- Juhász József–Márkus László–Tálas Péter–Valki László (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Zrinyi Kiadó. Budapest.
- Kitanics Máté (2011): Az albán történelem mérföldkövei – a kezdetektől a bipoláris világ széthullásáig. Balkán Füzetek. PTE TTK Földrajzi Intézet. Pécs.
- Lampe, R. (1996): Yugoslavia as History. Twice there was a country. Cambridge University Press. Cambridge.
- Lőrinczné Bencze Edit (2015): Horvátország. A függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Apósztróf Kiadó. Budapest.
- Malcolm, N. (1999): Kosovo. A short history. New York University Press. New York.
- Norris, John (2005): Collision Course - NATO, Russia, and Kosovo. Praeger. London.
- Romer, Jean-Christophe (1999): Géopolitique de la Russie. Economica. Paris.
- Sokcsevits Dénes (2011): Horvátország története a 7. századtól. Mundus Novus. Budapest.
- Szávai Ferenc (2004): Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei. Pannónia Könyvek. Pécs.